

Karol Zierhoffer, Zofia Zierhofferowa

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Języka Polskiego PAN

Polskie nazwiska od nazw ptaków

Każdy z łatwością wymieni nazwiska pochodne od nazw ptaków. Postanowiliśmy je zebrać, posługując się *Słownikiem nazwisk współcześnie w Polsce używanych*¹. W tym celu zaczęliśmy od zebrania nazw ptaków, co umożliwiła nam praca Janusza Strutyńskiego *Polskie nazwy ptaków krajowych*². Praca ta była naszym przewodnikiem do ułożenia listy nazw ptaków, według której wyszukiwaliśmy nazwiska pochodne od nazw ptaków. Praca ta dostarczyła nam również dialektycznych form nazw ptaków, co się przełożyło na zebranie nazwisk odptasich w formie dialektycznej. Ze swej strony dodaliśmy jeszcze kilka nazw ptaków, są to: kogut, indyk, paw, kanarek, papuga, struś, koliber, a więc ptaki domowe oraz importowane. Kilka nazwisk nasuwało wątpliwości, czy wszystkie pochodzą od nazw ptaków, czy też są między nimi pochodne od równobrzmiących z nazwami ptaków apelatywów, np. *dzwonek*, *tracz*, *zaganiacz*. Informujemy, że nasz materiał zawiera tylko nazwiska równobrzmiące z nazwami ptaków, pominięte zostały natomiast derywaty słowotwórcze, np. *Gąsiorowski* od n.m. *Gąsiorowo* lub *Gąsiorów*, *Goląbek*, patronimikum od *Goląb* itp.

W ten sposób powstał zestaw nazwisk odptasich, w którym pod jednym hasłem umieszczone zostały także ich odpowiedniki i warianty dialektyczne. Zestaw ten informuje o liczbie osób noszących nazwiska odptasie, a także o ich dialektycznych odpowiednikach, względnie wariantach.

Poniżej podajemy zebrany materiał ułożony alfabetycznie.

¹ K. Rymut, *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. 1–10, Kraków 1992–1994.

² J. Strutyński, *Polskie nazwy ptaków krajowych*, Wrocław 1972.

A l k a 32; – Bargieł zob. K o w a l i k; – B a ż a n t (267, Bazan 2218, Bazan 128, Fazan 124) 2737; – B ą k 33 582, część nazwisk pochodzi niewątpliwie od ap. bąk ‘bąk bydłęcy, giez’ lub od ap. bąk ‘trzmiel, truteń’; – B e k a s 469; – B i e g u s 307; – B i e l i k 564, część nazwisk może być innego pochodzenia i wiązać się z przymiotnikiem biały; – B ł o t n i a k 139; – B o c i a n 3894; – Boguwola zob. W i l g a; – B r z ę c z k a 29; – Cecota, Cecotka, zob. C z e c z o t k a; – C i e c i o r a: ap. cieciora (687, Cieciora 55, *Cieciura* 1000, Cieciera 450, Ciecierka 11, Cieciorka 1) 2204; – *Ciećwierz*: ap. cietrzew 1397; – C y r a n k a 199; – Cyz, Czyż, Cyż zob. C z y ż; – Czajka (16 245, Czaja 14 652, Kiwicz 20, Kiwic 141, Kiwit 75, Kiwitt 57) 31 190; – C z a p l a 9550; – C z e c z o t k a (151, Cecotka 284, Cecota 113) 548; – C z y ż (14 311, Cyz 179, Cyż 36, Czyż 6, Czyżyk 1511, Czyż 3) 16 046; – D e r k a c z (1645, Dergacz 8, Dzierkacz 34, Dziergacz 36) 1723; – Derlata, Derlatka zob. D z i e r l a t k a; – D r o p 1101; – D r o z d (12 586, Drózd 1067, Drózd 7, Drózdź 76, Drózdź 126, Drózdź 58, Drózdź 6860, Drażdź 4) 20 784; – D u d e k 49 428; – Dziergacz, Dzierkacz zob. D e r k a c z; – D z i e r l a t k a (183, Derlatka 1610, Derlata 7) 1800; – Dzierzba 136; – D z i ę c i o ł (4271, Dzieciół 5) 4276; – D z w o n i e c (1249, Dzwonek 4, nazwiska Dzwonek mogą też pochodzić od ap. dzwonek ‘przyrząd do dzwonienia’) 1253; – Fazan zob. B a ż a n t; – Gapa zob. W r o n a; – G a w r o n (10 001, Garwon 1, Gawarek 439, Hawran 110) 10 567; – G ą g o ł (302, Gągół 21) 323; – G ą s i o r (9804, Gąsiór 7, Gąsiur 15, Gęsiór 208) 10 034; – G ę ś (4, Gęs 62) 66; – G i l (11 153, Giel 695) 11 818; – Głapa zob. W r o n a; – G ł u s z e c 11; – G o ł ą b 7513; – Gruchawka zob. T u r k a w k a; – Grzegrzółka, Grzegrzółka, Grzegrzółka zob. K u k u ł a; – Hawran zob. G a w r o n; – Ibis 1; – I n d y k (8551, Jendyk 54, Jędyk 33) 942; – J a r z ą b e k 6475; – J a s k ó ł a (905, Jaskuła 3643, Jaskoła 11, Jaskuła 54, Jaskulla 24, Jaskolla 4, Jaskółka 1271, Jaskułka 53, Jaskółka 5, Jaskółka 1, Jaskolka 4) 5971; – J a s t r z ą b 1818; – Jendyk, Jędyk zob. I n d y k; – J e r z y k 868; – K a c z k a 941; – K a c z o r 13 994; – K a n a r e k 1079; – Kawa (6144, Kawka 5831) 11985; – Kiwic, Kiwit, Kiwitt, Kiwicz zob. C z a j k a; – K o b c z y k 21; – K o b u z (9, Kobus 7084, Kobieć 281) 7374; – K o g u t (6302, Kokut 857, Kohót 19, Kohout 7, Kokot 5429, Kur 2852, Kurak 369, Kuras 1901, Kurasz 1647, Kuron 60, Kuroń 357, Piejak 304) 20 136; – K o l i b e r 1; – K o s 6222; – K o w a l i k (21 893, Bargieł 1580) 23 473; – Kraka zob. W r o n a; – K r a s k a 10; – K r o g u l e c 1331; – K r u k 19 293; – Krukawka zob. T u r k a w k a; – K r z y w o n o s: ap. krzyżodziób ‘Loxia’ 971; – K u k u ł a (3082, Kukułka 1962, Kukawka 703, Kukawa 48, Grzegrzółka 1509, Grzegrzółka 5, Grzegrzółka 129, Zazula 427, Zozula 178) 8043; – K u l i k (11 705, Kulig 6245) 17 950; – K u l o n 697, może też być w związku z czasownikiem *kulić*; – Kur, Kurak, Kuras, Kurasz, Kuron,

Kuroń, zob. K o g u t; – K u r a 2024; – K u r o p a t w a 1069; – L e l e k 1701; – Ł a b ę d ź (1572, Łabędz 45, Łabędz 6, Łabądź 122, Łabądź 10, Łabądź 3) 1758; – Ł y s k a 161; – M a k o l ą g w a 30; – M e w a 1; – N u r (47, Nurerek 1072, Norek 1276, część nazwisk odnosi się do człowieka nurkującego) 2395; – O h a r 17; – O r l i k 3137; – O r z e ł (4648, Orzel 89) 4737; – P a p u g a 1387; – P a r d w a 1; – P a s z k o t 259; – P a w (899, Pfau 9) 908; – P e l i k a n (396, Pelikant 100, Pelikań 1) 497; – P e r k o s 13; – P i e c u s z e k 30, być może także od *piecuch* o człowieku; – P i e g ż a (8, Piegza 927) 935; – P i e j a k zob. K o g u t; – P l i s z k a (3009, Pieńkawa 23) 3032; – P l u s z c z 25; – P ł o c h a c z 3; – P o t r z e s z c z 201; – P r z e p i ó r a (1742, Przepiora 13, Przepiura 32, Przepiera 65, Przepiórka 1950, Przepiorka 13, Przepierka 2) 3804; – P u c h a c z (1169, Puhacz 56, Pugacz 102) 1323; – P u s t u ł a (527, Pustoła 182, Pustolka 10, Pustółka 118, Pustółka 31, Pustułka 525, Pustulka 2) 1395; – P u s z c z y k 101; – R a r ó g (236, Rarog 2, Rarok 155) 393; – R e m i z (3, Remis 31) 34; – R u d z i k 852; – R y b i t w a 306; – S ę p 272; – S i e w k a 39; – S i k o r a: ap. sikorka (39 850, Sikorra 123) 39 973; – S k o r c z, Skorzec, Skórcz, Skworzec zob. S z p a k; – S k o w r o n (10 897, Skowroń 288, Skowronek 6645) 17 830; – S ł o n k a s t p. ap. słąka, od XVII w. słonka || słomka (637, Słomka 4512 raczej w związku z nazwą ptaka słomka ‘*scolopax rusticola*’) 5149; – S ł o w i k (10 615, Słowik 10) 10 625; – S o k ó ł (9325, Sokół 63, Sokol 32) 9420; – S e r o k a, Soroka zob. S r o k a; – S e r o k o s, Serokosz, Sorokos, Sorokosz zob. S r o k o s z; – S o w a 17 750; – S ó j k a (2857, Sojka 5987) 8844; – S p a k zob. S z p a k; – S r o k a (13 678, Seroka 1452, Syroka 1002, Stroka 788, Soroka 2011, Suroka 5) 18 936; – S r o k o s z (590, Srokos 7, Serokosz 7, Serokos 22, Syrokosz 43, Syrokos 4, Strokosz 259, Sorokosz 85, Sorokos 11) 1036; – S t r o k a, Suroka, Syroka zob. S r o k a; – S t r o k o s, Syrokos, Syrokosz zob. S r o k o s z; – S t a r zob. S z p a k; – S t e r n a d e l, Sternal zob. T r z n a d e l; – S ł o l i n g w a: ap. stoliwa 36; – S t r u ś (1189, Strus 514) 1703; – S t r z y ż y k 9; – S y c z e k 15; – S z c z y g i e ł (10 245, Szczygeł 14, Szczygieł 41) 1300; – S z p a c zob. W r ó b e l; – S z p a k (4802, Spak 15, Szpok 6, Skorzec 41, Skorz 7, Skórcz 148, Skworzec 69, Star 14, Sztor 91) 5195; – S p e r l i n g, Szperling zob. W r ó b e l; – S z t e r n a l zob. T r z n a d e l; – S z t o r zob. S z p a k; – Ś n i e g u ł a (307, Śnieguła 419) 726; – Ś w i e r g o t 57: świergotek ptak z rodziny pliszkowatych; – Ś w i e r s z c z a k 19; – Ś w i s t u n 179 : ap. świstunka *Phylloscopus sibilatrix* lub od czas. świstać; – T r a c z 6323, część nazwisk Tracz może pochodzić od ap. tracz ‘robotnik pilujący kłody piłą ręczną’; – T r u k a w k a zob. T u r k a w k a; – T r z n a d e l (1012, Sternal 1161, Sztornal 32, Sternadel 100) 2305; – T u r k a w k a (24, Trukawka 345, Krukawka 6, Gruchawka 23) 398; – W a r z ę c h a 12; – W i ł g a (1405, Żołna 833, Boguwola 2) 2240; – W o d n i k 103; – W r a b e c, Wrambel,

Wrembel, Wrombel zob. W r ó b e l; – W r o n a (15 313, Worona 379, Gapa 567, Glapa 1496, Kraka 131) 17 886; – W r ó b e l (44 010, Wróbl 4, Wrombel 129, Wrambel 1, Wrembel 353, Wrabec 19, Szpac 6, Sperling 178, Szperling 178) 45 003; – W y d r y k 6: nazwy ptaka wydrzyk (rodzaj *Stercorarius*); – Z a g a n i a c z 128, prawdopodobnie część nazwisk pochodzi od ap. zaganiacz ‘osoba, która napędza zwierzyńę podczas polowania w kierunku myśliwych’; – Zazula zob. K u k u ł a; – Zięba (19 024, Ziembra 3846) 22 870; – Zozula zob. K u k u ł a; – Żoła zob. W i l g a; – Ż u r a w (1400, Żóraw 123) 1523.

Przedstawiony materiał obejmuje nazwiska od nazw ptaków, z którymi w procesie onimizacji zatraciły związek semantyczny. Według Aleksandry Cieślukowej musiały one przejść przez stadium przezwisk pochodnych od apelatywów (w naszym przykładzie nazw ptaków), których znaczenie metaforycznie zostało skojarzone z osobą i na nią przeniesione³. Dalej, już na etapie przezwisk ich liczba powiększała się w wyniku ich dziedziczenia.

Pośród zebranych nazw ptaków, które w procesie onimizacji przekształcone zostały w nazwiska, kilkanaście wykazuje formy z sufiksami *-ka*, *-ek*. W trakcie procesu onimizacji traciły one wymienione sufiksy. I tak *cieciorka* przekształcona została na *Cieciora* || *Cieciora* || *Cieciura* || *Cieciera*. Zmiana ta objęła, lecz tylko częściowo, jeszcze kilka innych nazw ptaków: *skowronek* > *Skowron*, *jaskółka* > *Jaskóla* || *Jaskuła*, *czajka* > *Czaja*, *kukułka* > *Kukuła*, *czyżyk* > *Czyż* || *Cyż* || *Cyz* || *Czyż* i in. Przyczyna tej zmiany jest trudna do wyjaśnienia. Być może było nią unikanie w odniesieniu do nazwisk form hipokorystycznych.

W naszym społeczeństwie dość powszechnie wyróżnia się osoby przez znalezienie cech odrębnych, które je charakteryzują. Nasz materiał odnoszący się do nazwisk uświadamia, że na etapie, kiedy na podstawie wyróżnionych u ludzi cech powstawały przezwiska, utożsamione zostały za pośrednictwem porównań metaforycznych z nazwami ptaków, którym przypisywano analogiczne cechy.

Obserwacja środowiska przyrodniczego pozwalała w miarę dokładnie wyróżnić odrębności i podobieństwa charakterystyczne dla poszczególnych gatunków ptaków. Bliski związek człowieka ze światem ptaków umożliwiał przeniesienie metaforyczne różnych cech ptasich na człowieka. Bezpośredni kontakt człowieka ze środowiskiem ptaków przysparzał wielu motywów do zbliżenia cech ludzi i ptaków. W ten sposób właściwości poszczególnych

³ Por. A. Cieślukowa, *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji*, Wrocław 1990, spec. s. 227.

osób utożsamiano z ptakami, u których te właściwości zaobserwowano i im je przypisano⁴.

Dla naszych celów mogliśmy korzystać z uporządkowanej wiedzy o ptakach zebranej przez ornitologa Jana Sokołowskiego⁵, oczywiście pomijając różne szczegóły klasyfikacyjne w systematyce ornitologicznej, a zatem identyfikacja nazw z odnośnymi ptakami ma w naszym artykule charakter uproszczony i popularny. Musimy także podkreślić, że w *Praktycznym słowniku współczesnej polszczyzny* pod redakcją Haliny Zgółkowej⁶ znalazły się szczegółowe opisy wszystkich ptaków. Opisy te obejmują ich wygląd zewnętrzny, a więc budowę ciała, kolorystykę upierzenia, charakterystykę głosu i środowiska, w którym żyją i budują gniazda. Ważne są również informacje dotyczące pożywienia i sposobu jego zdobywania oraz innych szczegółów ich życia.

Na podstawie wiedzy o ptakach zawartej w pracy Sokołowskiego i w słowniku pod redakcją Zgółkowej oraz naszej ogólnej znajomości ptaków staraliśmy się wyszukać motywy służące tworzeniu przezwisk od nazw ptaków, które stały się następnie nazwiskami. Wyróżnione cechy ptaków przenoszone na ludzi odnosiły się do ich wyglądu zewnętrznego. W budowie ciała uderzała długość nóg u bociana i żurawia, co przekładało się na wygląd człowieka. Do kształtu dzioba orła i krogulca porównywano kształt nosa człowieka (*orli, krogulczy nos*). Od upierzenia ptaka poszły nazwy kolorów *kruczy, szpakowaty, gołębi*, którymi określano kolor włosów (*krucze włosy, szpakowate włosy, siwy jak gołąbek*). Od gołębia wyodrębniony został również kolor *gołąbkowy* ‘jasnopopielaty z odcieniem niebieskawym’. Od sroki pochodzi *srokaty* ‘biało-czarny jak sroka’, częste określenie dotyczące zestawienia obu kolorów (w odniesieniu do maści końskiej, ubioru itp.); z kolei przymiotnik *wrony* ‘czarny jak wrona’ oznaczał przede wszystkim maść końską. Dzięki pięknemu wyglądowi, którym się wyróżniały przez atrakcyjne upierzenie niektóre ptaki, mogły być przeniesione na człowieka dla podkreślenia jego urody nazwy takich ptaków, jak: *zięba, gil, jarząbek* i in. Osobno warto wymienić pawia sprowadzonego dla ozdoby parków i ogrodów ze względu na piękne pióra w ogonie, które podziwiano, gdy go rozkładał.

Jako szczególną cechę sokoła wyróżniano bystrość jego wzroku, co było ważne przy polowaniach. Określenie *sokoli wzrok* odnosiło się także do człowieka. U sowy jako nocnego ptaka podkreślano zdolność widzenia w ciemno-

⁴ Zagadnienie przenoszenia cech zwierząt na ludzi przy kreacji nazw osobowych poruszono już wcześniej. A. Cieślakowa, op.cit., s. 169–170.

⁵ J. Sokołowski, *Ptaki ziem polskich*, t. 1–2, Warszawa 1958.

⁶ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgółkowa, t. 1–50, Poznań 1994–2005.

ściach. Z tego względu sowa mogła również występować jako przezwisko dla ludzi obdarzonych podobną zdolnością widzenia.

Ptaki mające różne właściwości głosowe służyły za przezwiska ludziom o podobnych walorach głosowych. I tak uznany za piękny śpiew słowika, skowronka, kosa, drozda, dzwońca, kulika i in. utożsamiany był z ludźmi o podobnych właściwościach głosowych. Odmienne uznano jako złowrogo brzmiące krakanie wron, kruków, gawronów oraz pohukiwanie sowy i puchacza będące również źródłem przezwisk ludzi.

Podstawą przezwisk od nazw ptaków były zaobserwowane przez człowieka także inne ich cechy, a więc odnoszące się do sposobu ich zachowania się, zdobywania pożywienia itp. Oto kilka przykładów. Wśród ptaków wyróżnia się nieprzyjemną wonią gniazdo dudka, gdyż w momentach zagrożenia wydziela on z gruczołu znajdującego się na kuprze substancję o nieprzyjemnej piżmowej woni, ma to odstraszać zbliżającego się napastnika. Ten sposób obrony wskazuje na tchórzliwość tego ptaka, co przełożone na ludzi kojarzyło się z nieporadnością, a dalej nawet z głupotą. Stąd utarły się powiedzenia: *wystrychnąć kogoś na dudka* ‘oszukać kogoś, uznać kogoś za głupiego’, *mieć kogoś za dudka* ‘uznać, że ktoś jest mało wart, głupi’. Podobny sposób obrony stosuje tchórz, stąd jego nazwa stała się równoznaczna z określeniem osoby, która w chwilach zagrożenia nie potrafi działać w swojej obronie.

Z nocnego trybu życia można wymienić sowę i puchacza. Prowadzą taki tryb życia również inne ptaki drapieżne, np. puszczyk. Jako zagrażające innym ptakom i niebezpieczne ptaki drapieżne kojarzyły się z negatywnymi cechami społecznego życia ludzi, np. jastrząb, krogulec, kania, kruk, sęp, pustułka i in. Przeciwnie ptaki owadożerne uchodziły za pozytywne, np. dzięcioł, kowalik, jaskółka, sikora.

U ptaków postrzegane były cechy natury psychicznej, zbliżone do człowieka. Gołębia uznano za ptaka obdarzonego czułością (*gołębie serce*), uważano też, że pary gołębi są przykładem wzajemnej miłości. Przeciwnie z sępem związany jest przymiotnik *posepny* ‘ponury, budzący grozę jak sęp’. Sowie przypisywano mądrość, którą się ona wyróżnia wśród ptaków. Paw uchodził za symbol pychy ze względu na piękno pióropusza w ogonie. Stąd utarły się powiedzenia: *puszy się jak paw*, *dumny jak paw*. Orzeł dzięki swojej wyjątkowo okazałej, reprezentacyjnej postaci uznany został za króla ptaków i ptaka królewskiego, stąd jego nazwa była zarezerwowana dla wybitnych ludzi. Jego wizerunek przyjęty był przez wiele państw jako godło państwowe. Postać pelikana została przyjęta z kultury chrześcijańskiej. Symbolizowała ona ofiarność, a nawet postać Chrystusa. Łączy się z tym legenda opowiadająca, że samica pelikana z żalu po śmierci swych dzieci zabitych przez ich ojca przebiła dziobem swą pierś, z której wytrysła krew.

Wspomnieliśmy na początku, że częstość nazwisk od nazw ptaków jest powszechnie uświadamiana. Zebranie materiału w całej pełni to potwierdziło, a liczebność osób noszących takie nazwiska przeszła nasze wyobrażenie. Poniżej przedstawimy dane liczbowe dotyczące osób noszących nazwiska od poszczególnych ptaków, idąc od najczęstszych w kierunku malejącym: Dudek 49 428, Wróbel 45 003, Sikora 39 973, Bąk 33 582, Czajka 31 190, Kowalik 23 473, Zięba 22 870, Drozd 20 784, Kogut 20 136, Kruk 19 293, Sroka 18 936, Kulik 17 950, Wrona 17 886, Skowron 17 830, Sowa 17 750, Czyż 16 046, Kaczor 13 994, Kawa 11 985, Gil 11 818, Słowik 10 625, Gawron 10 567, Gąsior 10 034, Czapla 9550, Sokół 9420, Sójka 8844, Kukuła 8043, Gołąb 7513, Kobuz 7374, Jarząbek 6475, Tracz 6323, Kos 6222, Jaskółka 5971, Szpak 5195, Słonka 5149, Orzeł 4737, Dzięcioł 4276, Bocian 3894, Przepióra 3804, Orlik 3137, Pliszka 3032, Bażant 2737, Nur 2395, Trznadel 2305, Wilga 2240, Cieciora 2204, Kura 2024, Puchacz 1923, Jastrząb 1818, Dzierlatka 1800, Łabędź 1758, Derkacz 1723, Struś 1703, Lelek 1701, Żuraw 1523, Cieciewicz 1397, Papuga 1387, Pustuła 1345, Krogulec 1331, Szczygieł 1300, Dzwoniec 1253, Drop 1101, Kanarek 1079, Kuropatwa 1069, Srokosz 1036, Krzywonos 971, Indyk 942, Kaczka 941, Piegża 935, Paw 908, Jerzyk 868, Rudzik 852, Śnieguła 726, Kulon 697, Bielik 564, Czeczotka 548, Pelikan 497, Bekas 469, Turkawka 398, Raróg 393, Gągoł 323, Biegus 307, Rybitwa 306, Sęp 272, Paszkot 259, Potrzyszcz 201, Cyranka 199, Świstun 179, Łyska 161, Błotniak 139, Dzierżba 136, Zaganiacz 128, Wodnik 103, Puszczyk 101, Gęś 66, Świergot 57, Siewka 39, Stolingwa 36, Remiz 34, Alka 32, Makolągwa 30, Piecuszek 30, Brzęczka 29, Pluszcz 25, Kobczyk 21, Świerszczak 19, Ohar 17, Syczek 15, Perkos 13, Warzęcha 12, Głuszc 11, Kraska 10, Strzyżyk 9, Wydryk 6, Płochacz 3, Ibis 1, Koliber 1, Mewa 1, Pardwa 1.

Ogólna liczba osób mających nazwiska od nazw ptaków w naszym materiale to 642 277. Należy ją jednak nieco pomniejszyć o liczbę osób noszących nazwiska utworzone od apelatywów homonimicznych z nazwami ptaków. Dotyczy to nazwisk: *Bąk*, *Bielik*, *Kulon*, *Nurek*, *Piecuszek*, *Słonka*, *Świstun*, *Tracz* i *Zaganiacz*. Wymieniona liczba osób jest jednak bardzo wysoka w stosunku do ogólnej liczby 37 397 500 mieszkańców Polski znajdujących się w końcu 1990 roku w Powszechnym Elektronicznym Systemie Ewidencji Ludności (PESEL).

Wydaje się rzeczą naturalną, że najwyższe częstotliwości nazwisk pochodzą od nazw ptaków powszechnie znanych i żyjących w bezpośredniej bliskości człowieka. Nie mogły z nimi konkurować nazwiska od nazw ptaków mało znanych i żyjących w oddaleniu. Wcześniej wyróżniliśmy różne motywacje leżące u podstaw przezwisk. Jest to, oczywiście, tylko ich wybór. Podane tam cechy ptaków, które stały się przezwiskami, miały funkcję charakteryzującą.

Odnosiła się ona do głosu (śpiewu), wyglądu, sposobu życia ptaków. Wśród wymienionych cech ptaków występowały także motywy wartościujące, oceniane z punktu widzenia człowieka dodatnio (pożyteczne ptaki owadożerne) lub ujemnie (ptaki drapieżne jako niebezpieczne). Wreszcie wyróżnione przez człowieka cechy ptaków traktowane były jako dodatnio (orzeł, gołąb) lub ujemnie (dudek). Ten element wartościujący przenosił się na przezwiska. Podkreślimy, że w społeczeństwie tchórzliwość, nieporadność, głupota są cechami pogardzanymi, a wśród przezwisk od ptaków była to najczęstsza cecha negatywna przypisywana dudkowi.

Bliski związek Polaków ze światem ptaków, który potwierdza liczebność osób mających nazwiska pochodne od nazw ptaków, wyraził się również w licznych przysłowiach, piosenkach i w literaturze pięknej.

Karol Zierhoffer, Zofia Zierhofferowa

Polish Surnames Derived from Names of Birds

Based on a dictionary of contemporary Polish surnames, the article collects surnames that are identical as bird names, and includes the number of persons who bear such names. The number is surprisingly high (642 277 persons). The article demonstrates, through examples, how various qualities of birds motivate the metaphorical use of bird names as nicknames, and subsequently as surnames.

KEYWORDS: bird names, nicknames, surnames.

prof. dr hab. Karol Zierhoffer – emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu; zainteresowania naukowe: toponomastyka Polski, historyczne i gwarowe słownictwo polskie na tle ogólnosłowiańskim oraz adaptacja w języku polskim europejskich toponimów m.in. za pośrednictwem innych języków na tle zmian kulturowych i językowych.

mgr Zofia Zierhofferowa – emerytowany pracownik Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie; zainteresowania naukowe: wielkopolskie toponimy, adaptacja w polszczyźnie toponimów z obszaru Europy m.in. za pośrednictwem innych języków w kontekście zmian w kulturze europejskiej w różnych okresach czasu, funkcje toponimów w kulturze.